

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на Буйар Дескай, докторант на самостоятелна подготовка в катедра Политология на СУ „Св. Климент Охридски“ на тема: *„Kosovo-Serbia Conflict, from Negotiations for Final Status Resolution to Political Dialogue (2006-2016)“* за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.3. Политически науки, шифър 05.11.02 Политология

Рецензент: проф. дпн. Николай Найденов, катедра Политология на СУ „Св. Климент Охридски“.

Законът за развитието на академичния състав и Правилникът на СУ „Св. Климент Охридски“ изискват от рецензента на една дисертация да вземе отношение към процедурите по нейната защита. В настоящия случай са налице всички основания за законното провеждане на публичната защита: дисертацията е преминала успешно вътрешна защита на 21 януари, 2021 г. в катедра Политология на Софийския Университет, сроковете по процедурата са спазени, дисертацията е подкрепена от 6 статии на автора, публикувани на английски, албански и български език; съставът на научното жури отговоря на изискванията на Закона и Правилника на СУ.

Дисертацията се състои от 169 страници, разпределени в 5 глави, изводи и препоръки, както и анекс, включващ две таблици - едната представяща фазите на приложение на споразумението между Сърбия и Косово, а другата – критичните проблеми, които не са включени и трябва да намерят място в диалога между двете страни. Дисертацията завършва с библиография, в която списъкът на цитираната литература заема 4 страници, а използваните архивни и документални източници - 5 страници, последвани от списък с 12 ключови лица, интервюирани за нуждите на изследването.

Има различни типове дисертации, в зависимост от акцента, който те поставят. Едни от тях са концептуални и обосновават необходимостта от нов поглед към даден изследователски обект. Други изследват и сравняват процеси и факти, а направените изводи произтичат от

получените емпирични резултати. Дисертацията на Буйар Дескай съдържа елементи и от двата типа дисертации, но водещото в нея е нещо трето: изследваните процеси не са просто един избран от него изследователски обект, това са процеси, в които той участва лично и засягат перспективите на неговия собствен живот. Това налага своя особен „вътрешен“ отпечатък върху повествованието, приоритетите на темите и хронологията на събитията. В този смисъл, не авторът е избрал изследвания обект, а изследваният обект е избрал изследвателя си. Струва ми се, че тази отличителната черта предлага най-добрия ключ към разбирането и оценката на дисертацията.

Концептуалната рамка на изследването включва проблемите за мястото на международните конфликти в системата на международните отношения, за етническите аспекти на международните конфликти и за ролята на преговорите като инструмент за предотвратяване и разрешаване на конфликти. За да даде своята теоретична оценка на изследвания процес, Дескай проследява следните параметри на преговорите: принципи, подходи на участниците, качество на преговорите и резултатите от тях, както и влиянието на вътрешните и външните фактори върху изследвания процес.

Специално внимание заслужава анализа на автора на международните фактори в преговорния процес. Анализира се активната роля на САЩ на първите фази на конфликта чрез напаста върху Милошевич, санкциите срещу Югославия и последвалите ги въздушни атаки. Впоследствие се изтъква ролята на САЩ като ментор и покровител на временното правителство. Позовавайки се на анализа на Бергман, Дескай изтъква три основни разлики между посредническите функции на ООН и ЕС в диалога между Косово и Сърбия. Ако чрез своя посланик ООН упражнява натиск за постигането на конкретни резултати, ЕС възприема една по-индиректна линия, търсеща „нормализацията“ в отношенията между тези две страни с подтекста, че след нормализацията ще дойдат и резултатите. Тоест, ЕС действа повече като безпристрастен „честен брокер“ между двете страни, старее се да стимулира някакви, макар и компромисни споразумения. Анализирана е и различната стратегия на Русия, която е „твърде токсична и неблагонадеждна за лидерите на ЕС или САЩ“ и използва като инструмент за въздействие сръбските власти. Изтъква се, че Русия започва да се чувства особено комфортно след 2011 г., когато отслабва единодействието

между ЕС и САЩ. Обърнато е внимание и на двойственото поведение на сръбския президент, който от една страна се държи като лоялен партньор с Русия и същевременно е готов да направи отстъпки към Косово, в името на сближаването на Сърбия с ЕС. Тъкмо този пункт е източник на част от надеждите на Дескай за бъдещето. Той вижда в инициативите на президента Вучич да мобилизира редица релевантни неполитически сръбски институции (Сръбската академия на науките и изкуствата, Сръбската православна църква, медиите и др.) опит да се постигне консенсус в Сърбия относно членството на страната в ЕС, което имплицитно предполага и признаване на суверенитета на Косово. Опитвайки се да осмисли всички тези международни аспекти на преговорния процес, Дескай се стреми към своя теоретическа рамка за бъдещи изследвания на преговорите в контекста на подобни кризисни ситуации.

Основна хипотеза на автора гласи, че след обявяването на независимостта на Косово, главният актьор в диалога между Косово и Сърбия - ЕС използва договорните отношения със страните в конфликт, за да ги стимулира да постигат прогрес в посредническия процес, докато другият основен актьор – ООН разчита предимно на външни посредници. Формулирани са и няколко допълнителни хипотези, които уплътняват част от основните изводи на дисертацията. Първата от тях гласи, че липсата на единство в ЕС по въпроса за суверенитета на Косово внася струя неопределеност в политиката на ЕС и възпрепятства приложението на споразуменията. Според втората хипотеза, моделите на ЕС и ООН за управление на кризи се допълват и легитимират взаимно. По-конкретно, операциите и на двете организации по-скоро подкрепят, отколкото заменят местните власти. При това, ЕС приема близка до ООН концепция за управление на кризи, включваща три ключови принципа: безпристрастност, ограничено прибегване до сила и съгласие. Следващата хипотеза поставя въпроса за наличието на „студен мир” и „скрито напрежение” в отношенията между Белград и Прищина. Останалите три хипотези по-скоро отразяват значението в преговорите между Косово и Сърбия на няколко фактори с универсално значение: готовността на страните за компромиси, диалогът като предпоставка за добри бъдещи междудържавни отношения и влиянието на някои външни и вътрешни фактори.

Методологическата рамка на изследването включва преди всичко качествени методи, подкрепяни на места от количествени данни като, например, данни за тенденциите в броя на постигнатите и приложените споразумения. Авторът споменава и за приложението на „описателен изследователски подход“, което се състои в описание на богатата и изпълнена с перипетии хронология на събитията. Изследователските методи черпят информация от: литературата за международните преговори и посредничество, официални документи и архивни източници, наличните емпирични данни и не на последно място - проведените интервюта с членове на преговорния екип.

Познаването на процесите „отвътре“ води автора до извода, че са необходими известни изключения от теорията на преговорите, предвид спецификата на конфликта Косово – Сърбия. Тази специфика произтича, както от позициите на самите участници, така и от ролята на посредниците в диалога между тях. Позицията на Косово и Сърбия са диаметрално противоположни: Косово не би приело нищо друго, освен статут на самостоятелна държава, а Сърбия,¹ придържайки се към своите исторически и конституционни аргументи, би приела всичко друго, освен независимост на Косово. Затова Сърбия се съпротивлява енергично на интеграцията на Косово във всички регионални и международни институции. Тази специфична отлика на косовската криза придобива своите окончателни очертания под влияние на множество ситуационни фактори, най-мощният от които е огромният международен отзвук на войната между Косово и Сърбия, довела до намесата на ООН и НАТО. Въпреки подкрепата за Косово на много ключови страни, някои значими страни все още са против признаването на международния статут на Косово. Например, ефективността на посредничеството на ЕС спада, поради това, че пет от държавите членки не признават суверенитета на Косово и това внася известна неопределеност в официалната позиция на ЕС. На този фон, геополитическите интереси на Русия на Балканите търсят реализация чрез една активна подкрепа на Сърбия.

Основното тяло на дисертацията проследява хронологията на всички международни форуми (конференции, преговори, посреднически мисии и пр.) и анализира произтичащите от тях документи. Разгледана е двойствената роля на този процес. От една страна, той води до значителни стъпки напред, особено във вътрешен план: премахването на паралелните

структури на Сърбия в Косово в областите, посочени в споразуменията; установяването на междудържавна граница между Косово и Сърбия, поемането на двата гранични пункта в северната част на границата от косовските власти, интегриране на представители на сръбските власти в управлението на северните косовски общини (една четвърт от общините в Косово се управляват от сръбски косовски кметове), избиране на представители на сръбското малцинство във всички национални институции на Косово; присъединяване на сръбски военни към Силите за сигурност на Косово. Благодарение на тези стъпки, суверенитетът на северната част на Косово вече е консолидиран. В същото време, обаче, Дескай отбелязва няколкократно, че преговорният процес би станал контрапродуктивен, ако се проточи прекалено, защото по този начин Сърбия печели време за нейната агресивна кампания, насочена срещу членството на Косово в регионални и международни организации, срещу признаването на суверенитета на Косово, както и време да поддържа силни властови позиции в Косово, посредством партиите на косовските сърби. Притеснението на авторът е, че ако Косово се забави с европейската интеграция, международното доверие към него ще спадне, включително на водещи фактори като САЩ и ЕС. Последиците от това биха били невъзможност да се присъедини към редица важни международни организации като Съвета на Европа, НАТО, ОССЕ, Европейският съюз и други регионални организации.

Дисертацията завършва с препоръките на Буиар Дескай, насочени към ускоряване на диалога между Косово и Сърбия и приближаване на перспективите за тяхното членство в ЕС. Тези препоръки преповтарят повечето от изводите, направени в текста на дисертацията. Сред тях се откроява призива за една по-активна позиция на ЕС, включително ресурсите на ЕС за натиск и стимулиране на Сърбия, така че в името на нейната европейска перспектива да стане по-толерантна към претенцията за независимост на Косово. Тези препоръки са поредното доказателство за личната въвлеченост на автора в проблемите на отношенията Косово - Сърбия.

Дисертацията на Буиар Дескай е посветена на един все още нерешен проблем на международните отношения. Новостта на тази проблематика, както и личната ангажираност на автора с нея обясняват някои от слабостите в изложението.

Концептуалната рамка остава някак си „разтворена“ в описанието на многобройните фази от преговорния процес и читателят трябва сам да я открива и реконструира. По същата причина се появяват някои повторения на основни теми и идеи. Тези слабости, обаче не променят цялостното положително впечатление от работата, представляваща едно обхvatно изследване, което неминуемо ще бъде ориентир за много бъдещи изследователи. Накрая, бих запитал Буиар Дескай как би формулирал такава гледна точка, която би могла да направи съвместими сръбския национален интерес с интереса на Косово от получаване на международно признание и присъединяване към ЕС?

Въпреки моите критични бележки, дисертационният труд на Буиар Дескай притежава необходимия за един докторат научен потенциал. Той изследва един горещ международен проблем, който отправя важно предизвикателство пред системата и теорията на международните отношения. Авторът прави всеобхватно изследване на преговорния процес, който предхожда и обслужва диалога между Косово и Сърбия, стига до изводи за теорията на разрешаване на конфликти и дава препоръки към участниците и посредниците в този диалог за неговото ускоряване и трансформиране в преход към евроатлантическата интеграция на Косово и Сърбия. Значимостта и актуалността на поставената тема, както и нейният детайлен анализ ми дават основание да призова членовете на уважаемото жури да присъдят образователната и научна степен „Доктор“ на докторанта на самостоятелна подготовка Буиар Дескай.

14 май, 2021 г.

Проф. дпн Николай Найденов

С о ф и я